

HPI 3 - VYTVÁŘENÍ DÍLČÍ ROVNOVÁHY NA TRHU, TRŽNÍ SELHÁNÍ – REGULAČNÍ MECHANISMY

Doc. Ing. Michal Malý, Ph.D.

VYTVÁŘENÍ ROVNOVÁHY NA SPECIFICKÉM TRHU

V rámci NH je sektor APK velmi specifickým odvětvím.

DŮVODY:

Poptávka je v zásadě **objemově konstantní a cenově pružná**.

Oproti tomu je **nabídka** výrazně odlišná → **důvody**:

- ☐ **Klimatické podmínky** mohou modifikovat působení tržních signálů - stimulační funkce ceny na zvýšení nabídky může být podpořena, omezena, či dokonce negována průběhem počasí.
- ☐ Výroba je značně **sezónní a je cyklická**.
- ☐ Výrobní cyklus je **výrazně delší** než v ostatních sektorech a **nelze jej příliš ovlivnit** (biologický charakter výroby).
- ☐ V odvětví je velmi **omezená a nákladově náročná skladovatelnost** produktu.

VYTVÁŘENÍ ROVNOVÁHY NA SPECIFICKÉM TRHU

Z uvedených determinantů nabídky zemědělsko-potravinářského sektoru je možné odvodit že nabídka je **objemově cyklická a cenově nepružná!**

Tedy na trhu panuje odlišná situace:

Poptávka (D) – konstantní + pružná

Nabídka (S) – cyklická + nepružná → **v čase zpožděná**

Ve výsledku je nutné konstatovat, že vytváření rovnováhy na trhu je díky těmto specifickým vlastnostem odlišné od ostatních sektorů NH a relativně často je nutné provádět tržní regulace, aby se rovnováha vůbec nastolila nebo aby se její vznik urychlil.

Poptávka po potravinách a zemědělských surovinách v určitém období je závislá na cenách platných v tomto období:

$$D_t = f_{ce}(P_t) = D(P_t)$$

D_t ...poptávka v období t

P_t ...cena v období t

$D(P_t)$ představuje formu zápisu matematické funkce, který vyjadřuje, že poptávka D_t v čase t je funkcí ceny v čase t .

Nabídka zemědělských výrobků je v krátkodobém pojetí zcela **nepružná** - Nejkratší doba odezvy na změnu v ceně je délkou výrobního cyklu.

$$S_t = f_{ce}(P_{(t-1)}) = S(P_{(t-1)})$$

S_t ...nabídka v období t

$P_{(t-1)}$...cena v období $t-1$

$S(P_{(t-1)})$... analogicky znamená, že nabídka S_t je funkcí ceny z předcházejícího období.

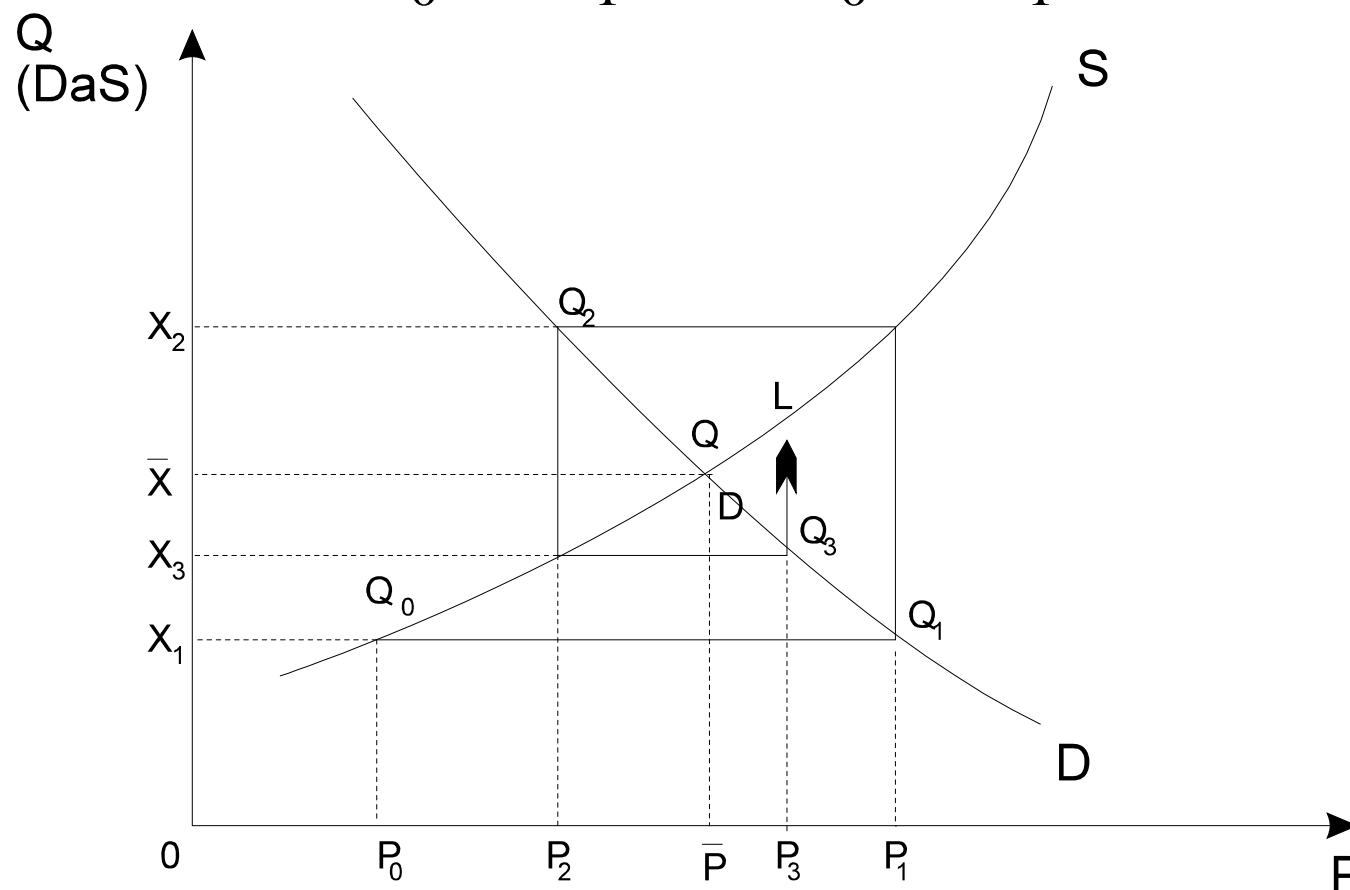
Model zemědělskopotravinářského trhu podle ekonomické teorie předpokládá, že je-li známo P_{t-1} v předchozím období, bude množství nabízeného zboží na trhu v běžném období $S(P_{t-1})$ a cena P_t se musí stanovit tak, aby vyrovnala nabídku, to znamená, že P_t a objemy koupí a prodejů jsou dány rovnicemi:

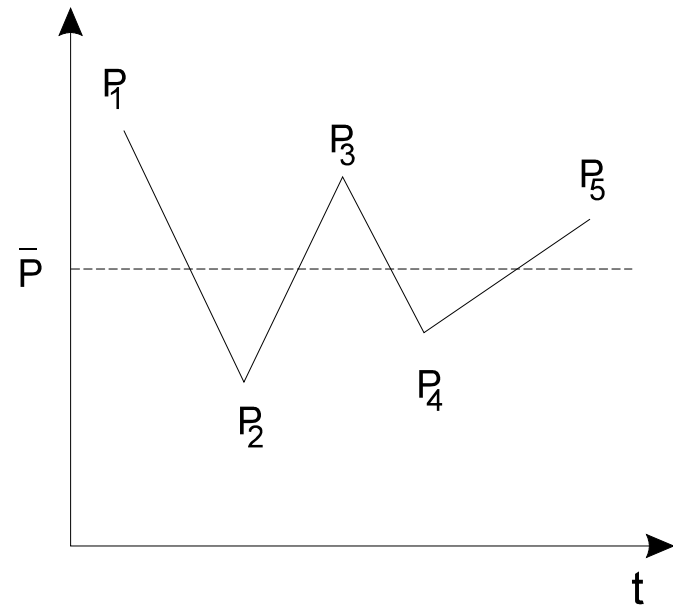
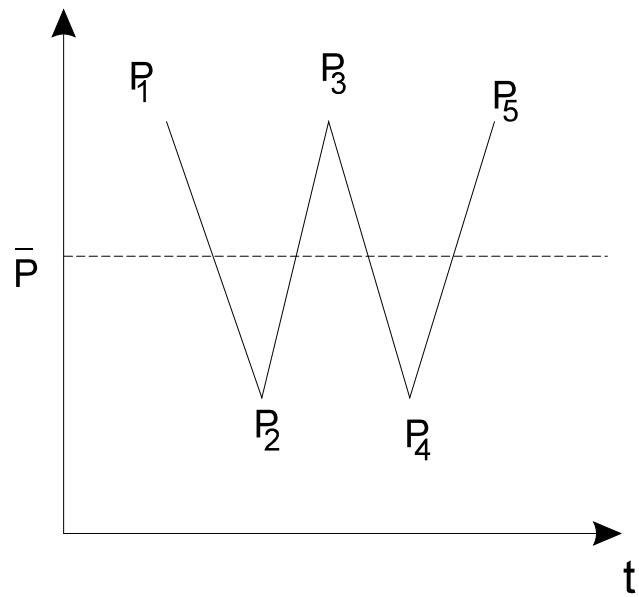
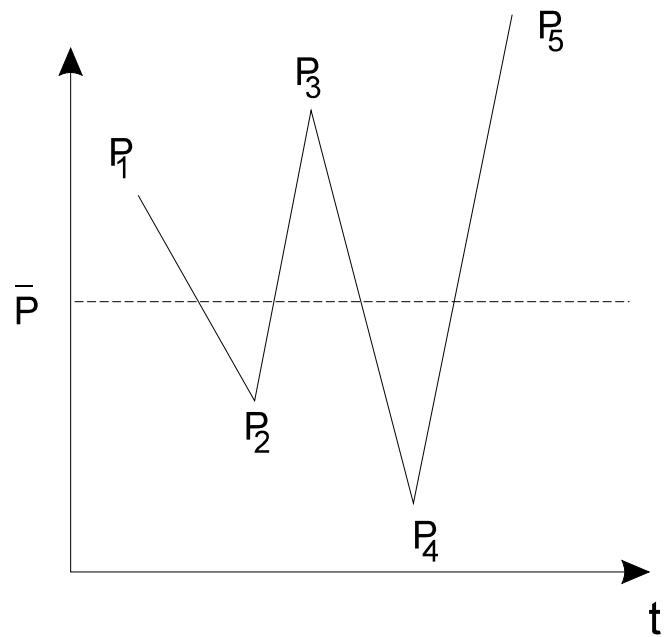
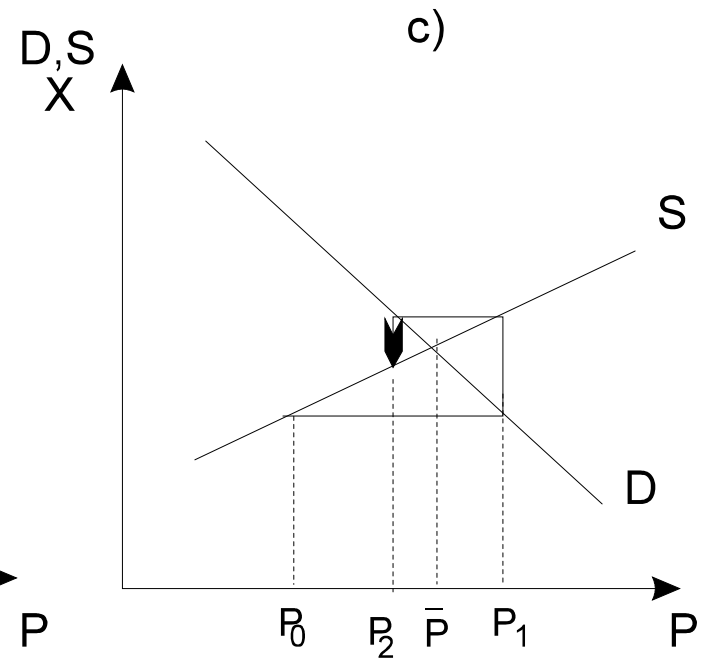
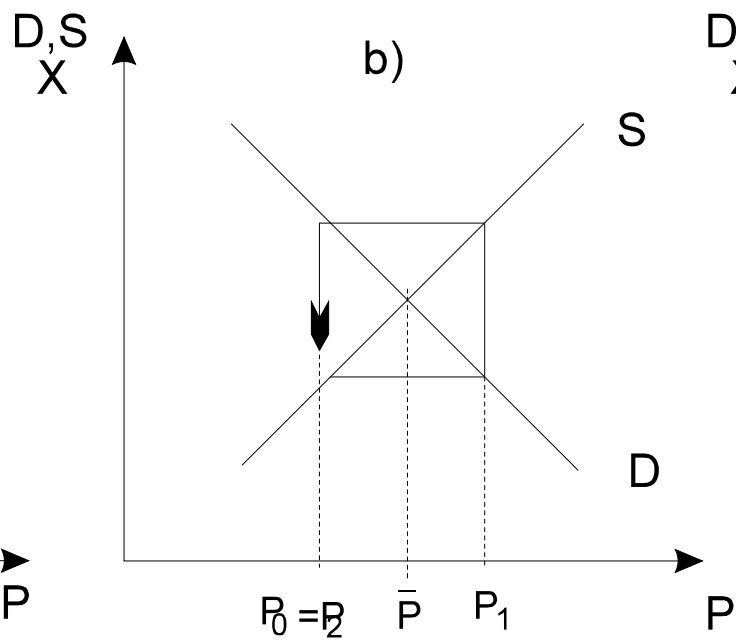
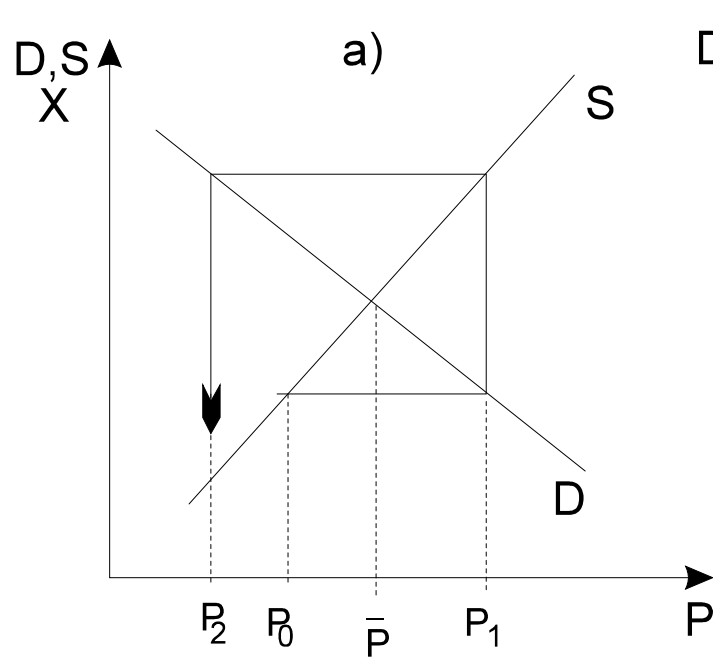
$$D(P_t) = S(P_{t-1})$$

Vytvoření tržní rovnováhy lze relativně snadno odvodit při znalosti funkce poptávky a nabídky. Pakliže D a S jsou např. lineární funkcí:

$$D = a_0 + a_1 P \quad S = b_0 + b_1 P \quad \text{pak:}$$

$$\bar{X} = a_0 + a_1 \bar{P} = b_0 + b_1 \bar{P}$$

Z POHLEDU MATEMATIKY LZE KONSTATOVAT:

- a) $b_1 > |a_1|$, křivka S je strmější než D (vzhledem k OP). V tomto případě je $r > 1$ a posloupnost hodnot p_t roste v absolutní hodnotě nade všechny meze. Odtud $P_t \rightarrow \pm\infty$ a jde o explozivní oscilaci
- b) $b_1 = |a_1|$, křivka D a křivka S jsou stejně strmé. V tomto případě je $r = 1$ a v posloupnosti p_t se prostě střídají hodnoty p_0 a $(-p_0)$. Tudíž P_t je střídavě nad nebo pod \bar{P} o pevnou odchylku, tj. o onu původní odchylku $(P_0 - \bar{P})$. Je to případ rovnoměrné oscilace.
- c) $b_1 < |a_1|$, křivka D je strmější než S (vzhledem k ose OP). V tomto případě je $r < 1$ a členy posloupnosti hodnot p_t se v absolutní hodnotě zmenšují. Tudíž se P_t blíží k \bar{P} střídavě z jedné a z druhé strany. Je to tlumená oscilace směřující k rovnovážnému stavu

NUTNOST REGULACE TRHU

Důvody:

1. Různé vztahy mezi D a S , které nutně nemusí vést ke stavu tržní rovnováhy působením pouze tržních mechanismů.
2. Délka procesu vytvoření dílčí rovnováhy.
3. Cenové expektace.
4. Odlišný typ konkurenční struktury na straně D a S .

AD 4) ODLIŠNÝ TYP KONKURENČNÍ STRUKTURY NA STRANĚ *D* A *S*.

Zemědělsko-potravinářský trh, jakož i trh výrobních faktorů je charakterizován **různou intenzitou a typem konkurenčních vztahů**, které výrazně ovlivňují efektivnost jeho fungování.

Jelikož zemědělsko-potravinářský trh vykazuje oproti ostatním sektorům NH většinou nižší efektivnost a zároveň je producentem „veřejných statků“ je nutné na základě klasifikace konkurenční struktury **provádět regulační opatření**.

Základní ekonomické veličiny – cena, nabídka, poptávka – jsou do značné míry ovlivněny druhem konkurenční struktury, která je závislá na druhu a rozsahu monopolistických prvků, pokud jsou přítomné.

V této souvislosti je možné rozlišit následující typy konkurenčních vztahů...

MATICE KONKURENČNÍ STRUKTURY

Počet podniků / typ výrobku	Prodej	Nákup
Mnoho podniků / homogenní výrobek	Dokonalá konkurence	Dokonalá konkurence
Mnoho podniků / diferencovaný výrobek	Monopolistická konkurence	Monopsonistická konkurence
Několik podniků / homogenní či diferencovaný výrobek	Oligopol	Oligopson
Jedna firma / unikátní výrobek	Monopol	Monopson

AD 4) ODLIŠNÝ TYP KONKURENČNÍ STRUKTURY NA STRANĚ *D* A *S*.

Zemědělské podniky (prvovýroba) obvykle operují ve struktuře, která je charakterizována **velkým počtem podniků** vyrábějící produkty **obdobných vlastností**, avšak prodávají je zpravidla **jednomu (regionálně největšímu) zpracovateli**.

Z uvedeného plyne, že:

na straně výrobce se trh blíží **dokonalé konkurenci**,

na straně odběratele se trh blíží **monopsonu nebo oligopsonu**.

Zpracovatelé = Monopson → usiluje podřídit svůj nákup (input) nejnižší ceně. Z analýzy poptávkové funkce monopsonu lze dokladovat, že **rozsah nákupu vstupů (zemědělských surovin) má tendenci být menší než nákup v podmínkách dokonalé konkurence**.

Zemědělko-potravinářský trh není sám o sobě schopný efektivně alokovat kapitál a produkci jako nezemědělské trhy. Utváření stabilní tržní rovnováhy výlučným působením nabídkově poptávkových vztahů je méně obvyklé → **nutnost regulace**.

ZÁKLADNÍ PRINCIPY REGULACE TRHU

Regulace = zásah do trhu

Regulační mechanismy lze v zásadě rozdělit do 3 kategorií podle předmětu regulace:

1) Regulace nabídky

- ☐ Regulace výroby (dotační pobídky, produkční kvóty)
- ☐ Regulace zásobování (státní rezervy, SZIF)

2) Regulace poptávky

- ☐ Reklamou a propagací potravinářských výrobků s převisem nabídky
- ☐ Podporou/osvětou spotřebitelů při nákupu (Klasa, Vína z Moravy vína z Čech, aj.)

3) Regulace cen

- ☐ Stanovení maximálních maloobchodních cen potravin
- ☐ Stanovení garantovaných cen výkupu zemědělských výrobků prostřednictvím SZIF

REGULAČNÍ MECHANISMY

Regulace nabídkové strany trhu bývá nejsnadnější, a proto také velmi často aplikovaným principem.

Lze ji rozdělit na:

Regulaci negativní – většinou omezení produkce, např. formou produkčních kvót

Regulaci pozitivní – pobídkové stimuly pro zachování stávajícího objemu produkce, či dokonce jeho zvýšení

Pravděpodobně nejpoužívanějším nástrojem pro regulaci nabídky jsou **dotační pobídky** ve smyslu finanční podpory (lidově chápány jako DOTACE)

REGULAČNÍ MECHANISMY

DOTACE

= prostředky veřejných rozpočtů poskytnuté fyzickým nebo právnickým osobám za účelem naplnění stanovených cílů,

= cílené transfery prostředků různým subjektům podle určitých zásad,

= platba vlády firmě nebo domácnosti, která poskytuje či spotřebovává určitou komoditu.

Dotace se obecně poskytují ve formě:

1) běžných/provozních dotací - slouží k financování provozních potřeb a lze je dále členit na:

- dotace účelové, které jsou poskytovány na předem vymezený účel;
- dotace neúčelové, jejichž poskytování není naopak vázáno na konkrétní účel.

2) investičních dotací, které jsou určeny na financování konkrétní investice a jsou tedy přísně účelové.

REGULAČNÍ MECHANISMY

Další možné členění dotací:

A. Z hlediska adresnosti

- a) přímé – adresné, jenž jsou poskytovány přímo subjektům, které chce stát podporovat;
- b) nepřímé – zprostředkované, které jsou poskytovány jiným subjektům, jenž jsou v určitém vztahu k subjektům, které stát zamýšlí podporovat, např. poskytovatelům vstupů firem.

B. Z rozpočtového hlediska

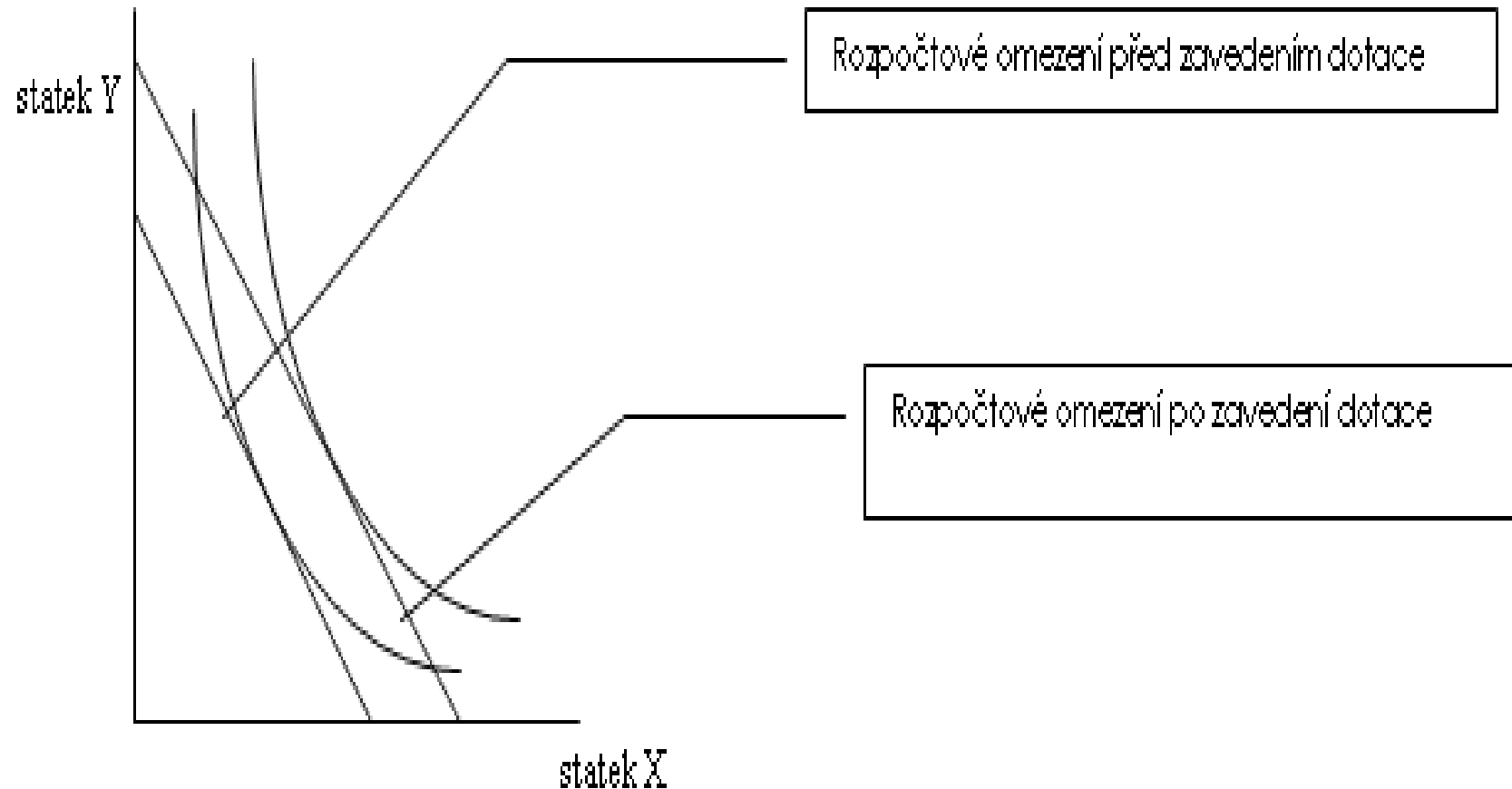
- a) dotace z rozpočtu nadnárodních struktur (např. z rozpočtu Evropské unie);
- b) dotace ze státního rozpočtu;
- c) dotace z rozpočtů územní samosprávy.

C. Z hlediska dopadu na ekonomickou efektivnost

- a) Distorzní – přesouvá ekonomickou rovnováhu
- b) Nedistorzní – nemá vliv na rovnováhu na trhu

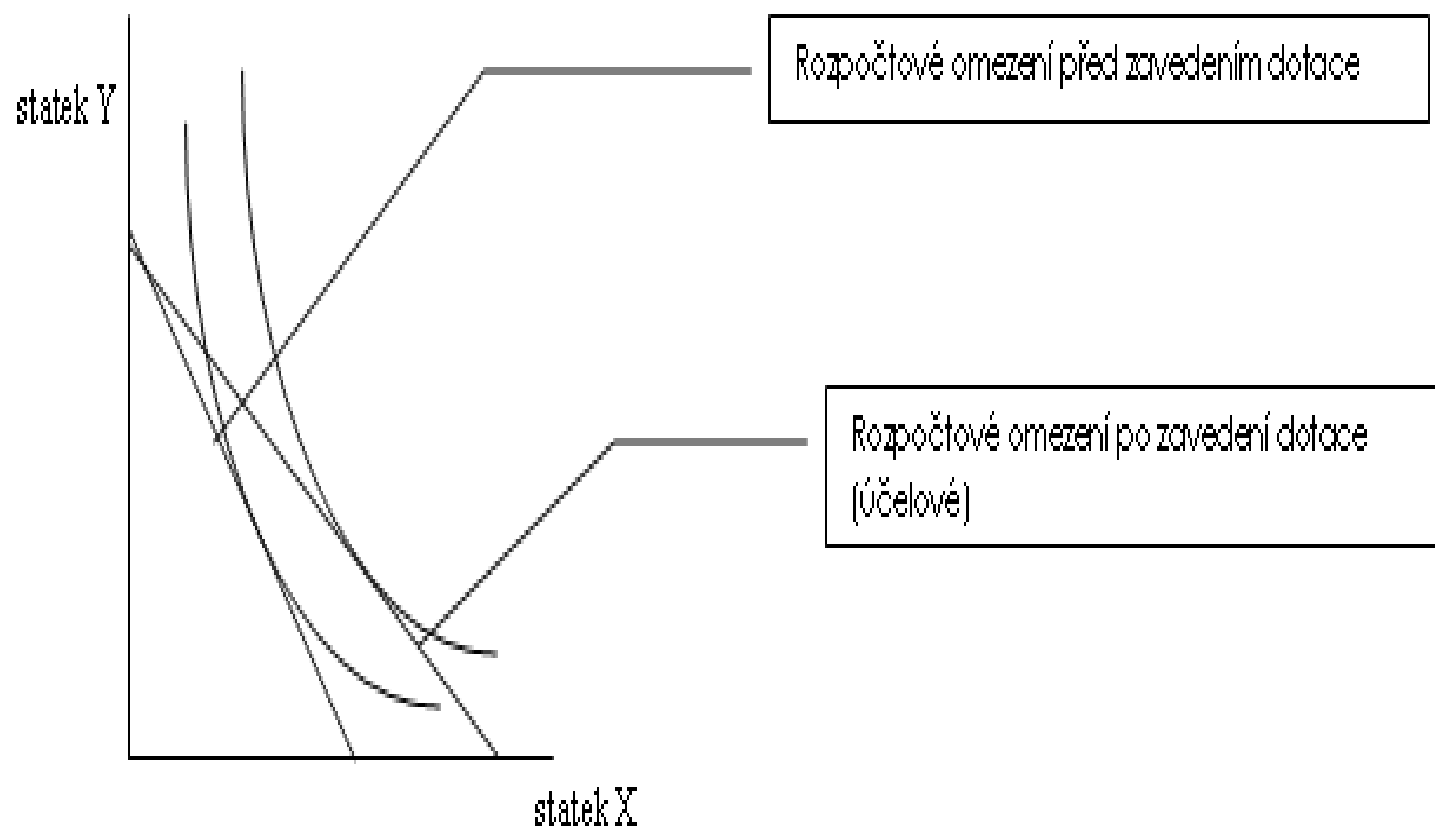
EKONOMICKÝ DOPAD DOTACÍ – ÚČELOVÁ X NEÚČELOVÁ (PLOŠNÁ) DOTACE

a) Důchodový efekt – dotace plošná

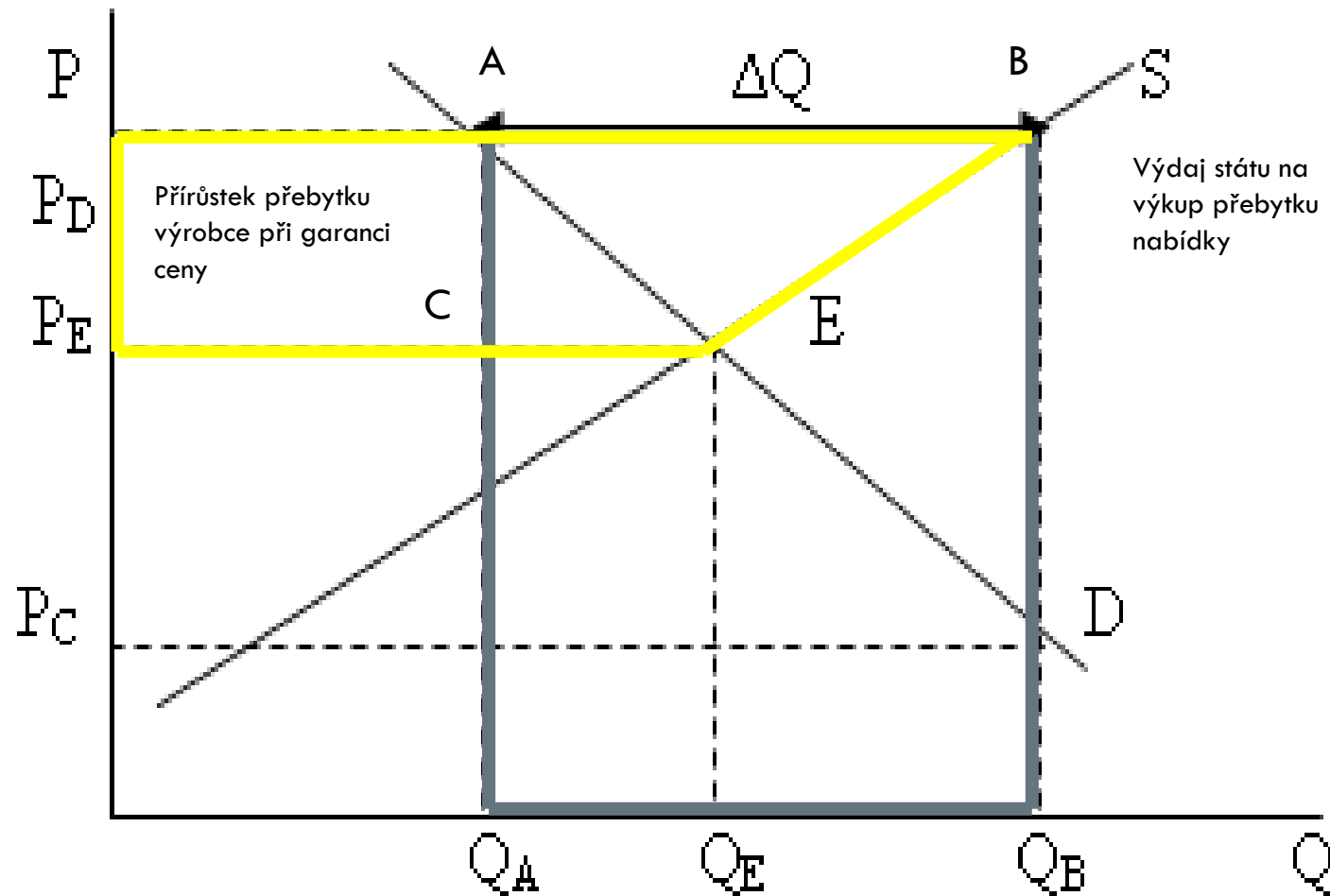

EKONOMICKÝ DOPAD DOTACÍ – ÚČELOVÁ X NEÚČELOVÁ (PLOŠNÁ) DOTACE

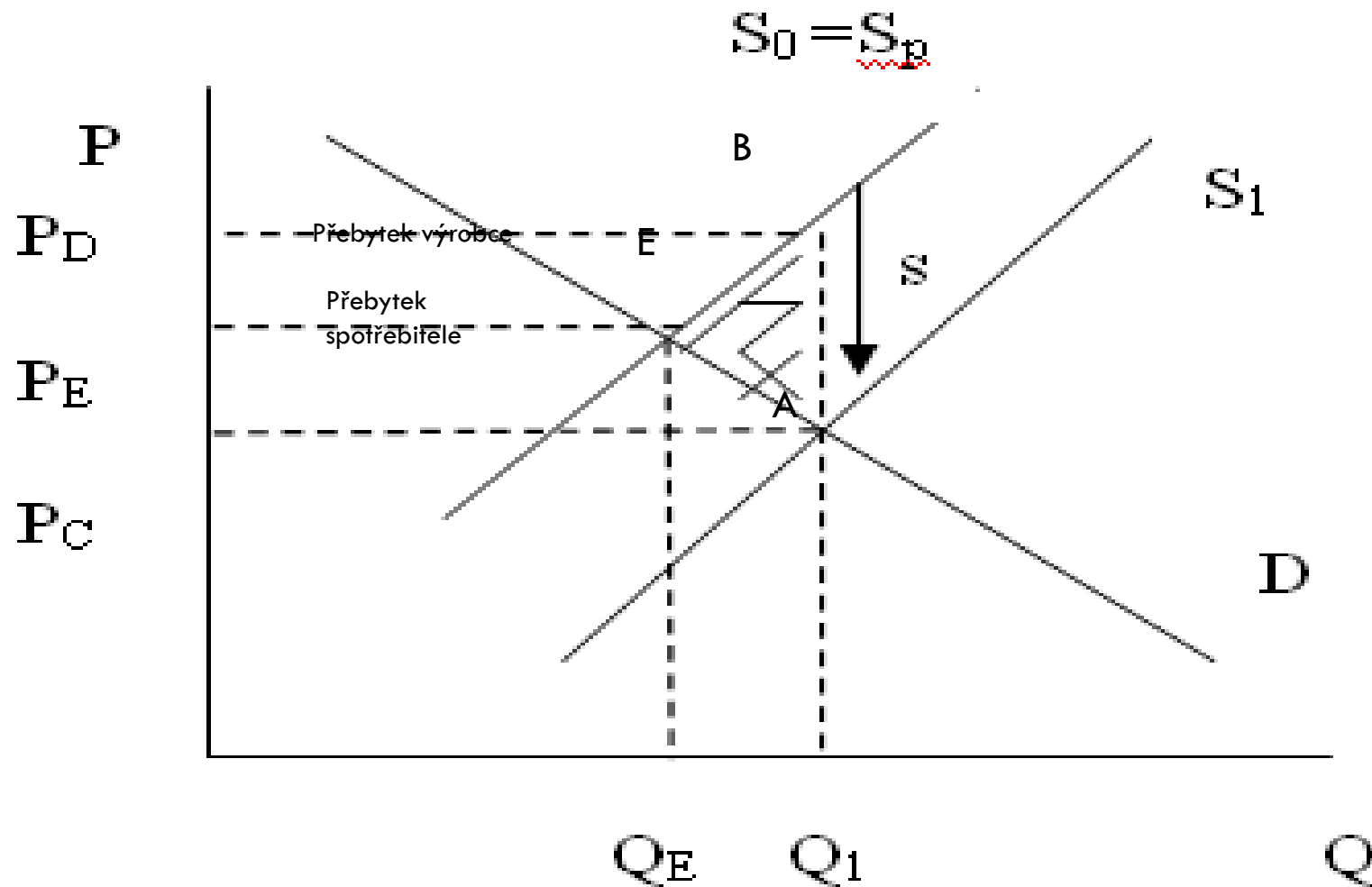
b) Substituční efekt – dotace účelová

DOPAD DOTACE V MODELU DÍLČÍ ROVNOVÁHY – PŘ. GARANCE VYŠŠÍ NEŽ ROVNOVÁŽNÉ CENY

DOTACE CEN VÝROBKŮ – ZTRÁTA STÁTU NA EFEKTIVNOSTI

DOPAD DOTACÍ NA EFEKTIVNOST

Negativní:

- prodloužení života neefektivních firem na úkor firem efektivních,
- narušení výrobní struktury (udržení neefektivních firem),
- zabránění přesunu výrobních faktorů z méně produktivních subjektů k subjektům produktivnějším.

Dotace tak poškozují trh a brání úplnému uspokojení přání spotřebitelů !

Dotační programy navíc prospívají jen některým skupinám na úkor jiných !

šrotovné ???

Pozitivní

Dotace = nástroj, který může pomoci odstranit tržní selhání a zároveň nastolit větší rovnost ve společnosti a tím zabránit sociálnímu neklidu.

PŘÍŠTÍ TÉMA:

Integrace x desintegrace Evropy